***Jankovics József*[1] *– Schiller Erzsébet*[2]**

[1] tudományos főmunkatárs
Magyar Tudományos Akadémia BTK Irodalomtudományi Intézet
[2] egyetemi docens
Nyugat-Magyarországi Egyetem BTK

Fragmentumok Ányos Pál életrajzához[1]

I.

A 16. század végi török pusztítások, majd a tizenötéves háború Veszprém környékét érintő hadi eseményei miatt a 17. század közepére-végére Nagyesztergár a bakonyi puszta helyek nívójára süllyedt. A lakosai között élt fajszi Ányosok is elszegényedve hagyták sorsára, vetették zálogba birtokaikat, aminek révén a következő század elején már a birtoktalan köznemesek közé süllyedtek.

A zálogbirtokosoktól csak majd a 18. század negyvenes éveiben sikerült Ányos Pál apjának, Fajszi Ányos Ferencnek, miután nemesi oklevelét visszaszerezte, a birtokot apránként és sok erőfeszítéssel visszaépíteni: hozzájutva az elődök földjeihez, s mint egy amerikai úttörő telepes, az erdők irtásával, a földek termékennyé tételével, azokra németeket betelepítve, házakat építve, megkezdeni saját családjuk és a falu új életre keltését. Mindennek az a királyi adománylevél teremtette meg az alapját, amelyet erdődi Pálffy János adott át neki, a család korábbi érdemeire hivatkozva, 1749. október 14-én. Az 1718-ban Székesfehérvárott született, s a gazdaságfejlesztésben fáradhatatlan és a családalapításban igen aktív Ányos Ferenc Károly, aki 1746-ban még csak egy „gunyhó" építésének engedélyét kérte egykori erdeje új tulajdonosától, Esterházy Ferenc gróftól, 1749. december 30-án meg is nősült Komáromban. A jómódú gadóczi Rőth Sándortól, Fejér vármegye alispánjától kérte meg a csinosnak mondott, a vőlegénytől 10 évvel fiatalabb lánya, Klára Mária kezét. Az após viszonyai nagyban elősegíthették a fiatal házaspár közös útjának indulását, s Ferenc szolgabírói, majd Veszprémben és Fejérben egyaránt betöltött táblabírói pozícióba jutását. A gyerekek még szerényebb viszonyok közé érkeztek: János 1750/51-ben született, őt két év múlva követte Sándor, aki még kicsiny korában meghalt. Az egyetlen lány 1754 körül látott napvilágot, őt követte 1756-ban István (akit az utókor Pálként ünnepel, mivel a pálos rendbe lépve védőszentjének nevét vette fel), s 1762-ben Ignác zárta a sort. Őt ifjabbként tartja számon a családtörténeti szakirodalom, hogy apja (nem túl decens magaviseletű) öccsétől megkülönböztesse.

1770-ben készült el az a rangos méretű kúria, amely az addigi faházat felváltotta, s ahol a család már kényelmesebben elfért az L alakú, tízablakos, hétszobás házban. Még arra is jutott hely, hogy egy kápolnát szenteljenek benne Nepomuki Szent János tiszteletére, ahol a templom nélküli falu lakosai is misét hallgathattak. Káplánt a ferences és a ciszter rendtől küldtek számukra, az elsőt Hoffner Ferdinándnak hívták (*Irányi*, 2000; Nagyesztergár honlapja). A második családalapítóként tisztelt Ányos Ferenc Károly hamarosan, 1779. február 22-én elhunyt. 1782. április 4-én, 54 éves korában követte őt felesége is, akinek 1777-i névnapját még az esztergári családi életet megidéző idillikus-bukolikus verssel ünnepelte a költő, már rendtagként, de még Nagyszombatból. 1782 februárjá-

ban és márciusában pedig anyja egészségi állapotáról érdeklődik Felsőelefántról – egy hónappal anyja halála előtt (*Jankovics* és *Schiller*, 2008, 94., 155., 156. o.). Az ingóság megosztása az örökösök között alig egy hónappal Rötth Klára halála után történt, és igen beszédes dokumentuma a család gazdasági helyzetének, életszínvonalának, a családtagokat a szülői házban körülvevő tárgyaknak, bútoroknak, edényeknek, illetve annak a használati és kulturális tárgyi miliőnek, amely őket körülvette. Az osztozás jegyzéke nem ismeretlen a szakirodalomban (*Irányi*, 2000), de a valós helyzetet átláthatóbban, elemezhetőbben kínálja fel a felosztott ingó javak, tárgyak és állatok jegyzéke, mint egy szám szerint összesített lista. Az is nagyon jellemző, ahogyan az egyenlő osztozás módszerére és technikájára, a gazdasági és a személyes viszonyokra, az igazságosság mellett a tárgyakhoz fűződő esetleges érzelmi kapcsokra is következtetni enged. Ugyanakkor az is kitűnik, hogy az örökség szétosztásánál tekintettel voltak a fiúk társadalmi státusa reprezentációs kötelmeinek szem előtt tartására. A közel száz kisebb-nagyobb kép pedig arról tanúskodik, hogy a szobák berendezése komoly művészeti igénnyel történt, s a képeken kívül egyéb szakrális művészeti alkotások is jellemezték az ilyen típusú alkotások iránti érdeklődést. A sok kép között valószínűleg világi tárgyúaknak, a családi képgalériába tartozóknak is lennie kellett.

Az örökség felett osztozkodók: valójában a 3 testvér.

János, a legidősebb, aki 1751 körül született, volt Veszprém vármegye alispánja és 1800-ban országgyűlési követe is. Ányos Pálnak komoly tervei lehettek az ugyancsak Nagyszombatban végzett bátyjával, ugyanis a Budán megalapítani tervezett Hazafiúi Tudós Társaságban Ányos Pál másodtitkár mellett tagként Ányos János aláírása is szerepel. Ha ez a terv nem is valósulhatott meg, tehetségéről tanúskodik, hogy fent maradt a *Positione iuris ecclesiastici quas publice defendt Joannes Nepom. Ányos* (Tyrnaviae, 1771) című egyházjogi disszertációja, s 1791-ben mint második alispán jelen volt gróf Zichy Ferenc Veszprém vármegyei főispáni tisztségébe való beiktatásán, s ott „rendes és jó magyarságú beszéddel" fogadta elöljáróját, „melyre kegyelmessége magyarul summásan, de teljes szívből felelt".[2] János nem nagyon lelkesedhetett Pál testvére költészetéért, Pálóczi Horváth Ádám ugyanis arról értesítette Kazinczyt, hogy amikor Pápán egy mulatságon találkozott Ányos „öregbik Testvérjével", azaz Jánossal, s amikor előhozta neki kérésüket, valószínűleg Ányos kéziratainak hollétéről, esetleges kiadásukról, „… de amit és amint ő felelt, még azzal sem Te, sem én meg nem elégedhetünk" (*Kazinczy*, 1890, 285–286. o.).

Anna Mária, született valószínűleg 1754-ben, első férje Mesterházy János volt, akinek elhunyta után, az osztozás idején már második férjével, Komáromy Sándorral vett részt az osztozásban.

A legifjabb családtag, Ignác 1762 és 1829. október 20. között élt, Veszprém vármegye főszolgabírája, Veszprém, Somogy, Komárom, Zala táblabírája volt. Jogi munkái kéziratban maradtak. Munkatársként dolgozott a Veszprémben 1820–1824 közt megjelent *Egyházi Értekezések és Tudósítások* című folyóirat számára. Az 1820-as években ő lett Nagyesztergár tényleges földesura. Kalendáriumot vezetett, amelybe az 1779 és 1799 közötti családi eseményeket jegyezte fel. „Az első bejegyzések szülei és öccse haláláról tudosítottak." (*Irányi*, 2000, 43. o.) 1785-ben vette feleségül Pais Dezső somogyi alispán, királyi tanácsos lányát, Teréziát. Ránk maradt Ányos Pál két hozzá írt levele 1782-ből, melyek egyértelműen tanúsítják, hogy öccsével bizalmas viszonyt tartott fent, s tőle kérte azokat a dolgokat, melyekhez elefánti „magányosságában" nem juthatott hozzá, s írásaiból is küldött neki (*Jankovics* és *Schiller*, 2008, 155–157. o.).

A negyedik potenciális örökös István volt, ekkor már természetesen Pál, aki, szerzetes lévén, nemigen örökölhetett világi jellegű, értékes vagyontárgyakat, testvérei ezt tiszteletben is tartották, szívjóságukból kapott azonban egy rend ágyneműt.

„Alább írattak megismérjük[3] és levelünk erejével mindazoknak, akiknek illik, tudtára adjuk, hogy ezen most folyó 1782dik esztendőben, május hónak 17dik és több utána következhetendő napjain Esztergárban, ezen Tekintetes Nagyságos Weszprém vármegyei helységben, néhai Nemzetes és Vitézlő Faiszi Ányos Ferenc édesatyánk, és Nemes és Nemzetes Rötth Klára asszon, néhai édesanyánk után maradott ingó jószágból atyafiságos egyezés szerént osztoztunk meg következendőképpen, úgymint

Először
Az cinnek osztálla[4]

Ebből jutott Jánosnak tányér	26
csésze	2
leveses tál	1
más tálok	12
kávés kánno	1
Annának jutott tányér	50
csésze	2
leveses tál	4
más tálok	9
Ignácnok jutott tányér	27
csésze	1
leveses tál	2
más tál	12
tejes kánno	1

Másodszor
Az réznek osztállo

Jánosnak jutott ó rézfazék	2
lábos	1
tál	1
Annának nagy fazék födővel	1
kisebb lábos	1
kistál	1
pléh[5]	1
Ignácnak nagy rézfazék, a jobbik	1
vizet égető fazék[6]	1
borhűtő	1

Harmadszor
Az fehér ruha osztállo

Jánosnak asztalkeszkenyő[7]	36
abrusz[8]	6
kendő	5
felső lepedő	3
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7

Annának asztalkeszkenyő	36
abrusz	6
kendő	5
felső lepedő	3
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7
Ignácnak asztalkeszkenyő	36
abrusz	6
kendő	5
felső lepedő	4
alsó lepedő	13
cseléd abrusz	7

Ezenfelül, különös[9] rendeléséből édesanyánknak engednek az testvérek Ignácnak egy nagy damask[10] abruszt 12 asztalkeszkenyővel.

Negyedszer
Az ezüstnek osztállo

Jánosnak ezüst késekből két pár
evőkanalakból öt, idest[11] 5
kávés kanalakból négy, i. e. 4
a megmérettetett ezüstből egy részre jutva 25 lot,[12] vett ki pedig 24 lotot, azért az Ignác fog neki fizetni egy forintot, i. e. ft 1 –
Annának az ezüst késekbül esik két pár
ezüst kanalakbul öt, idest 5
kávés kanalakbul négy, idest 4
az meglatoltatott[13] ezüstből 15 1/8 itt az Ignáctul fog néki füzetődni
tíz forint, i. e. 10 ft –
Ignácnak ezüst késekbűl két pár
evő ezüst kanalakbul öt, i. e. 5
kávés kanalakbul négy, i. e. 4
az meglatoltatott ezüstbül 36 latot vett.

Ötödször
Az szobákban találtatott ingó jószágnak osztalla

Jánosnak és Ignácnak az zöld szobábon levő hat széket ab 1 ft,[14] egy kanopét a 4 ft,[15] az ebédlő szobábon lévő 12 széket a 2 ft 50 krajcárt, egy kanopét a 12 ft. A sárga szobábon levő öt széket 1 ft 25 krajcárt, egy kanopét a 4 ft. A kék szobábon 4 fekete bőrszék a 1 ft számlálván tészen 66 forintokat 25 krajcárt, a két részre ily nevezett ingó jószágokbul atyafiságos[16] egyezés szerént jőnének 56 forintok; azért a Naninak[17] tartoznak füzetni ki tíz forintokat. Ismét a Jánosnak két törökmogyoró-fa asztal, a leányok szobájában levő két nyoszola.[18] Az Ignácé pedig a kék szobában lévő kirakatt[19] asztalok, a zöld szobábon levő két nyoszola, a kék szobábon levő két tornyos nyoszola[20] is az Ignácé marad tizenhét forintokban, melybül tartozik kifüzetni tíz forintot és 20 krajcárt. Mind a ketten az ebédlőszobábon lévő pohárszéket és a konyhábon levő cines olmáriomat[21] megtartják, tíz forintban cum imputatione.[22]

A Jánosé és Ignácé leszen az ebédlőszobában lévő nagy asztal lágy fábul 8 forintban, a zöld szobábon levő hármos asztal lágy fábul két forintban, a kisszobában lévő kisasztal keményfábul és a nagyszobábon levő avét[23] kis asztal keményfábul; ezen két kisasztal három forintokban ezekbül tartoznak a Naninak kifüzetni 4 forintokat, 120 krajcárt. Ismét ezen két részre a zöld szobábon lévő bőr ládo, és az életes kamorában[24] lévő pincetok[25], a bőr ládo 4 forint 30 krajcár. Ezekbül tartoznak a Naninak kifüzetni 2 forint 60 krajcárt.

A Naninak az első szobábon lévő nyolc vörös szék a 1 forint 50 krajcár és egy kanopé a 6 forint, ez tészen 18 forintokat azért competentiájára[26] még a János és Ignáctul fog füzettetni tíz forint. Ismét ez ebédlőszobábon lévő két keményfa asztal is idemarad. A kisszobábon levő két keményfából valo nyoszola is idemarad. Item[27] az életes kamorában lévő bőr ládo 8 forint 60 krajcárban idemarad, melybül a Jánosnak és Ignácnak fog füzetni 5 forint 73 1/3 krajcárt. Item viszen el négy holicsi confect tányérat[28], egy kávés csészével. Ismét egy dunyha, két párna, négy vánkos, egy madrác[29], egy szolmazsák, egy paplan.

Az Jánosnak két dunyha, nyolc vánkos, hosszú párna négy, két madrac vánkossával, két szolmazsák.

Az Ignácnak két dunyha, nyolc vánkos, öt hosszú párna, két madrac vánkosostul, két szolmazsák.

A Pálnak is az ágyi ruhábul rész adattatik, közönséges akaratbul,[30] úgymint dunyha egy, vánkos három, hosszú párna kettő, madrac vánkosostul egy, szolmazsák egy.

A Jánosnak jut egy fako[31] és egy kula üsző,[32] item 3fi tinó egy[33], egy öreg fekete tehen, ebbűl[34] a két részre Naninak és Ignácnak fog füzettetni két forintot. Item 3fi egy vörös üsző, item 3fi legkisebbik szőke űsző, item vörös bikaborjú egy, item egy üsző borjú, item egy barna üsző.

Annának egy fekete tehen és egy másik, nyavalás forma tehén, egy 3fi tinó, ezen hozásbul[35] a jobbik, azért az Ignácnak füzet két forintot, egy 4fi tinó, item nyér az Jánostul egy forintot, egy 3fi szeles[36] fejér üsző. 3fi legjobbik riska.[37] Szeke[38] hátú bikaborjú. Homa[39] forma üsző.

Vöröshátú üsző. Item egy Barna nevű nevű tehén egy üszőborjúval. Pirók[40] tehén egy bikaborjúval. Ita[41] Jánostul, ki egy tehénnel többet vett tizenöt forintokban kap öt forintokat. A legjobb hat ökör szekérrel, boronával és más hozzá tartozandóival, fizet mindazonáltal a Jánosnak negyven forintokat.

Ignácnak jutott két ötödfű tinó, melyekbűl[42] füzet két részre vissza 13 forintokat, item 3fi legkisebbik tinó, öreg, alább való[43] tehén, 3fű mocskos üsző, 3fi somogyi fai[44] üsző, feketebbik bikaborjú, ezen huzásbul, egy üsző, item egy fekete üsző.

Jánosnak fécsipejű[45] nagy kanca, ugyan[46] kanca csikóval, egy kétesztendős pej csikó.

Annának Sajkó nevű kanca, monyas[47] csikóval, item 3fi sárga kanca.

Ignácnak harapós pej kanca, nagy hassal, egy monyas csikó, item egyezés szerint a menyecske[48] kancát megtartotta 15 forintokban, melybűl fizet két részre tíz forintokat, a Tegrigris[49] monyast az atyafiak neki engedték.

A pintérfának[50] osztozása

Jánosnak és Ignácnak pintérfábul 10, 11, 12 akósbul[51] vegyelest[52] esett duga[53] - - -	320
fenék	32
tízakósbul egész húszig vegyelest, duga	50
tízakósbul	48
4 és 5 akósbul	8

fenék	18
4 akósbul fenék	8
3 és 4 akósbul vegyelest duga	126
3 akósbul duga	396
fenék	36
2 akósbul duga	408
fenék	40
egy akósbul hat funt vulgo dicendo[54]	
Annának 10, 11, 12 akósbul vegyelest duga	160
fenék	16
10 akósbul egész 20-ige vegyelest duga	25
10 akósbul duga	24
4 és öt akósbul duga	79
fenék	9
4 akósbul fenék	4
3 és 4 akósbul duga	63
fenék	10
3 akósbul duga	196
fenék	18
2 akósbul duga	204
fenék	20
egy akósbul négy funt vulgo dicendo[55]	

Bor osztála, amely esztergári pincében vagyon

Jánosnak és Ignácnak somlai borbul marad pozsonyi akó[56]	14 2/4
Fölsőörsi bor	43 ¼
Somlai Auspruch[57]	¾
Szilvapálinka	2 ¾
Annának Somlai borbul jut	7 ¼
Fölsőörsibül	21 ¾
Somlai Auspruchbul	¼
Szilvapálinkábul	1 ¼

Jánosnak és Ignácnak az üres hordókbul jut 46 akóig való, amely Esztergáron találtatott. Annának pedig jut ugyanazon hordókbul 23 akóig való.
A Jánosnak és Ignácnak marad a négy kocsisló szerszámostul és két lóra való avét szerszámmal atyafiságos egyezés szerin <teszen> 160 forintokban megmarad, melybül tartoznak 1/3 kifizetni.
Az spaisbul[58] Anna veszen magának egy nagy sütőteknyőt, egy hordó káposztát.

Hogy azon óborokat, fölsőörsi termést, tudniaillik, és somlait, melyek osztál szerént az esztergári és fölsőörsi pincében Nemzetes Anyos Anna hitvestársomnak estek, Nemzetes Anyos János és Ignác sógor uraiméktul által vettetett, praesentibus recognoscálom.[59]* *Nemkülönben egy akó szilvapálinkát.* Sig. Esztergár, die 4a Decembris 1782. Komáromy Sándor, manu propria*[60]

II.

Anno 1782. die 17 Maji in possessione Esztergár néhai Nemzetes és Vitézlő Faiszi Anyos Ferenc hic inmediatus successori[61], úgymint János, Anna és Ignác gyermekei között következendő mobiliákbul való osztál lett meg

Az residentionalis házban

1o. Az első szobában találtotott:

vörös plüs szék numero	8
kanapé meggyszínű rásával[62] bevont és lószőrrel töltött, keményfábul, 4 személre való	1
kisasztal törökmogyoró fával kirakott	1
ruhatartó fogas lágyfábul	1
kis tükör	1
nagyobb kép	3
közép-szerű kép	11
kisebb kép	12
kis kereszt fekete föstékkel és aranyozott	1
szentőttvíz-tartó, Szent Veronika képe[63], tatai edénybül[64]	1

2do. Az második szobábon találtotott:

székek zöld rázsával bevonyva, keményfábul	6
kanapé zöld matériával bevont és lószőrrel két személre	1
kisasztal, kirakott	1
asztal, nagyobb, három darabbul álló, lágyfábul	1
török asztali szőnyeg[65]	1
puskatartó fogas keményfábul	1
közép-szerű képek	11
kisebb kép	2
Szent Klára képe, övegben álló[66]	1
<ágy> keményfábul egy személre való<k> nyoszolák	2
bőrládo	1
szentőttvíz-tartó kereszt, tatai edénybül	1
ezüstbül <két fe> osztogató kalány, próbás[67]	2
ezüst evőkalány, próbás	9
ezüst evőkalány, próbátlon	6
ezüst cavé kalány, próbás	5
” ” ” próbátlon	7
ezüst kés, próbás, pár, numero	2
” ” próbátlon, numeri	6
ezüst sótartó, belül megaranyozott, próbás	2
ezüst sótartó, nagyobb, egészlen megaranyozott	1
ezüst gyertyatartó, próbás	2

3o. Harmadik szobábon találtotott:

székek keményfábul, karmazsin színű atlaccal[68] *bevont*, és lószőrrel megtöltöttek, numero	12
kanapé, székekhez hasonló, 4 személre való	1
asztal lágyfábul, 24 személre való	1

kisasztal keményfábul	3
ostáblás kisasztal[69] lágyfábul	1
all (sic! ál-?) olmáriom, avét, diófával kirakott	1
pohárszék keményfábul	1
képek, kisebbek	7
ürmös korsók, fejér üvegbül	11
kávés kandli[70]	1
porcolan fincsa[71], csukoládés	2
kávés fincsa, porcolán	3
confect tányér, holics edény	13
mosdókorsó, tatai edény	1
uborkáscsésze, tatai edény	2
fekete nyelű kés, pór[72]	6
pincetok, öt palackkal	1
réz gyertyatartó	5
szál gyertyatartó, övegestül	2

4to Negyedik szobábo találtotott:

fekete bőrszék	4
all [sic! ál-?] olmariom, avét, diófával kirakott	1
tornyos ágy	2
képek egy kereszttel együtt	7
öveg szentőttvíz-tartó	1
asztal diófábul	1
szőnyeg	1

5. Ötödik szobába találtottak:

sárgo posztó székek	5
kanapé sárgo posztóval bevont, 4 emberre	1
ruhatartó fogas lágyfábul	1
közép-szerű képek	13
Coridon[73]	2
törökmogyoró fábul kis asztal	1
jeruzsálemi kereszt[74]	1

6. Hatodik szobábon találtotott:

papiros képek	16
nyoszola keményfábul	2
ruhatartó lágyfábul	1
kisasztal keményfábul	1

7. Hetedik szobábon találtotott

faszék keményfábul, hat	6
asztal lágyfábul	1
nyoszola keményfábul, ketei[75]	3
ruhatartó lágyfábul	1
képek	17

III.
Anno 1783. die 24. Junij. Mobiliak Aestimatioja[76]

12 vörös szék a forint 2, krajcár 30, tenne 30 forintot.
Detracta tertialitate manent[77] --------- ft 20.
Ugyan a vörös kanapé becsültetett 12.
Detracta tertialitate manent 8.
Négy fekete szék aesti…[78] 4 forint.
Detracta tertialitate 2 forint 40 krajcár.
Üveges olmárjom, a konyhában lévő cines olmárjommal aestima… 10 (?)
Detracta tertialitate 6 forint 40 krajcár.
Nagy asztal a forint 8, detracta tertialitate 5 forint 20 krajcár.
Zöld szobában lévő ebédlő asztal a 3 forint. Detracta tertialitate 2 forint.
Párnazsák 4 forint.
Olmarjom 4 forint.
Egy stok[79] óra 16 forint 30 krajcár.
Nagy lámpás, ebben benne lévén Komárominének[80] része 12 forint. Detracta tertialitate 8 forint.
Nagy kocsi 40 forint.
Summa facit 117 forint 10 krajcár.[81] Ehhez Ignác úr fog fizetni 4 forint 22 krajcárt. Mivel a két summarész 243 forint és 4 krajcár, egy részre tehát tesz mindenestül a competentia[82] 121 forint és 32 krajcárt.

IV.
Az Ányos család Batthyányiaktól 1642-ben visszakapott okleveleinek jegyzéke

A fentiekben esett már szó arról, hogy a tizenötéves háború következtében hogyan változtak meg a Magyar Királyság-beli település- és birtokviszonyok. Az Ányosok nem csupán birtokaikat, de azok igazoló, jogbiztosító iratait is elveszítették. Az eredetikre, vagy a másolatok hitelesített példányára feltétlenül szükség volt, hogy a zálogban maradt, vagy egyéb módon eltulajdonított földjeik, ingatlanjaik visszakerüljenek saját használatukba. Ezért nem egyszer családon belül is harcot kellett folytatniuk. E törekvéseiknek, amelyeknek majd Ányos Ferenc révén a 18. század közepén érik be igazi gyümölcse, egyik első és igen sikeres próbálkozása azé az Fajszi Ányos Sándoré, aki Batthyány Ádámtól 1642. június 11-én visszaszerezte a családot illető okiratokat – két nappal azután, hogy felvették Batthyány familiárisainak jegyzékébe, amely szerint 1646. augusztus 24-én távozott, de az a megjegyzés áll a dátum mellett, hogy „házi szolgává lett”.[83] Az alább közreadandó jegyzék, illetve hivatkozott dokumentumok ma a Magyar Országos Levéltárban találhatók, jelzetük: a Batthyány család levéltára, P 1313, Acta Antiquae, Ányosiana, 101. cs., 50–56. Szemléletesen mutatják, hogy 1312 és 1578 között hol és milyen események alakították az Ányos család gazdasági életét.

1. 1312. Ányos Lőrinc levele, költ a Pécsi Káptalanbul, Ozzoizza[84] névő jószágrul, mely vagyon Torna Vármegyében.
2. 1362. Költ a Veszprémi Káptalanbul, Persendalffi[85] jószág felől.
3. 1362. Ányos levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, Egyházassamul jószág felől, mely vagyon Simeg Vármegyében.[86]
4. 1362. Ányosok levele Vas névő major felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.

5. 1369. Donátiója Lajos királynak, melyet adott Ányos Gergelynek Jutas névő falurul, vagyon Weszprém vármegyében.[87]
6. 1379. Ányos Bálint levele, költ az Weszprémi Káptalanbul, adósság felől.
7. 1379. Ányos Imre levele, Gara Miklós, Magyarország palatinusa adta[88], mintegy Regius Consensus[89] bizonyos jószágrul.
8. 1390. Jószág levele, Ányos familiát concernálja[90], de nehéz olvasni.
9. 1395. Ányos Gergely levele, Lovas és korvagorsi[91] jószág felől, költ Fejérvárott a Káptalanbul.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „A székesfehérvári ispotályos keresztesek conventje előtt Ányos Gergely mester és fia Péter egy részről, Kővágóörsi Mátyás más részről, bizonyos lovasi, faiszi és kővágóörsi (ma felsőőrsi) birtokok érdemében egyezkednek 1395. jan. 4.”[92]
10. 1399. Zsigmond király[93] levele, költ a Fejérvári barátok conventjébül, adatott Ányos Gergelynek fáiszi jószágrul.
11. 1401. Ányos János levele, költ az Veszprémi Káptalanbul, szentafeldi[94] jószág felől.
12. 1401. Ányos Gergely levele Veszprémi Káptalanbul költ, hidegkuti jószágrul, mely vagyon Weszprém vármegyében.
13. 1406. Zsigmond király donátiója, melyet adott Ányos Gergelynek, mely volt weszprémi porkoláb[95], a jószág Hidegkút[96] eggyik, másik Esztergár Weszprém vármegyében.* Ányos István faiszi családi levéltárából kiadva: „Zsigmond király vámosi Ányos Gergely kértére Hidegkut, Esztergár és Örs (a mai Felsőörs) birtokokról nevezett kérelmező s utódai részére Budán, 1401. évi ápr. 4-én kibocsátott adománylevelét, az iktatás megtörténtéről szóló jelentéssel együtt átírja és megerősíti, 1406. márc. 31.” (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864–1873, I., 180−186. o.)
14. 1407. Ányos Gergely levele, költ a Veszprémi Káptalanbul, valami szántóföldek végett.
15. 1426. Ányos Gergely levele, költ a Fejérvári Káptalanbul, esztergári jószágrul.
16. 1435. Ányos Gergely levele egy házrul és földekrül, költ a Veszprémi Káptalanbul.
17. 1435. Ányos Gergely levele, fáiszi jószágrul, költ a Veszprémi Káptalanbul.
18. 1441. Ányos Mihály levele, Borlát[97] névő malom felől, költ Fejárvárott, vagyon Veszprém vármegyében.
19. 1445. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül polgáróci[98] jószág végett.
20. 1450. Ányosokat illeti, egy szőlő adatott el tizenhat forénton, vagyon az csopaki hegyben, melyet kiválthatnak, ha akarnak.
21. 1451. Ányos Mihály levele Korlát[99] névő malom felől, költ a Fejérvári Conventbül, vagyon Veszprém vármegyében.
22. 1451. Ányos Mihály levele, költ az Fejérvári Conventbül, némőnémő jószág felől, nem olvashatni.
23. 1452. Ányos Mihály levele, az Fejérvári Káptalanbul költ, Mester[100] névő falurul, mely vagyon Vasvármegyében.
24. 1460. Budai Káptalanbul költ Ányos Gergely levele, mely az hidegkúti jószágrul való.
25. 1466. Ányos János levele Borbonaki[101] jószág felől, Mátyás király adta.
26. 1476. Ányos Mihály levele vámosi[102] jószág felől, költ a Veszprémi Káptalanbul.
27. 1503. Ányos Miklós levele, Veszprémi Káptalanbul költ, melyet hínak Evocatoriának.[103]
28. 1507. Ányos Ferenc vallja az Veszprémi Káptalan előtt, hogy adott el egy rétet huszonöt forénton a dominikánus barátoknak.* Ányos István családi levéltárából kiadva: „A veszprémi káptalan előtt fáiszi Ányos Ferenc és Péter bizonyos vámo-

si rétjöket a veszprémi prédikátor barátoknak 25. magyar forintért eladják. 1507. febr 18." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864–1873, I., 399., 400. o.)

29. 1507. Fejérvári Káptalanbul költ levél, melyben kötötte Ányos Péter sokrendbéli jószágát háromezer foréntban Sárközi Pálnak, budai viceporkolábnak.
30. 1507. Ányos Ferenc vetette zálagban faiszi jószágát simegi porkolábnak[104], Enirch Gáspárnak ötvenhat magyar foréntban, Weszprémi Káptalan levele.
31. 1511. Ányos Imre levele, melyet a magyarországi palatinus, Prini Imre mecsérszentgyörgyi[105] jószágrul adott, költ Budán.
32. 1512. Sárközi Pál levele, melyben fateálja[106], hogy adott el bizonyos jószágot Ányos Ferencnek, költ az Weszprémi Káptalanbul, vagyon az jószág ezen vármegyében.
33. 1512. Ányos Ferenc levele, költ a Fejérvári Conventbül, Babócsa[107] névő jószágrul.
34. 1519. Lajos király donatiója, melyet adott Ányos Péternek, ki acquisitor bonorum[108] volt, Fáiszrul, Hidegkutrul, Lepsénrűl.
35. 1526. Lajos király[109] levele, melyet adott akkor, midőn a törökök ellen fogadtatott hadat, Tokos Ferencnek, hogy jószágában lévő jobbágyi ne háborgathassák.
36. 1544. Valami szőlőért tettenek le Ányos Boldizsárnak száz aranyat Ujvárott[110] a porkolábok előtt, arrul való kis jegyzés.
37. 1550. Nádasdi Tamás ország bírája levele, mely Exhibitorum[111] levélnek hívattatik, adta azon Nádasdi.
38. 1550. Ányos Mihály prókátorlevele, mely volt temesi porkoláb, adta ezen levelet Zsigmond császár néki.[112]
39. 1578. Ányos Boldizsár levele Nagy Tilaj[113] major felől.

Én, Faiszi Anios Sándor, vallom ez írásomnak rendiben, hogy vettem ki az Tekéntetes és Nagyságos Bottiáni Ádám Urtul etc. Az Anios familiát concernáló jószágleveleket, melyek ideföl specifice magán-magán[114] írva vannak, s vannak szám szerént negyvenegyen[115] a levelek: ki mirül s hova való légyen. Assecurálom azért a fölyül megnevezett Urat ezen írásommal, hogy jövendőben senki az Anios familiábul, semmi, se maradékink, se Őnagyságán, se pedig az Őnagysága maradékin semmit semmi úttal ne praetendálhasson,[116] vagy kereshessen. Melynek nagyobb erejére és bizonyságára adtam ezen reverzálist[117] kezem írásával és pöcsétemmel megerősétvén. Actum in Arce Rohonc, die undecima mensis Junij Anno Domini 1642.[118]

Fayssy Anios Sandor manu propria[119]

A fenti jegyzékben nem szereplő, ám teljes szövegükkel közölt Ányos-oklevelek találhatók még a *Hazai Okmánytár* I–V. kötetében (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873).

1. 1401. április 8., Buda. „Zsigmond király előtt (Iszka-) Szentgyörgyi Tamás és Bálint, lepsényi birtokuk felét 1600 arany forintért Ányos Gergely és Péternek eladják, mely alkalommal az összegből 1250 forint fizettetvén le, a hátralékban maradt 350 forintért az Ányosok esztergári birtokukat adják át." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, II. 165–167. o., Marczaltői levéltár, III. f. 5. cs. 210.)
2. 1426. október 29., Fehérvár. „A fehérvári káptalan bizonyítja, miszerint hozzá intézett királyi parancs folytán Ányos Mihályt és Imrét hét faiszi jobbágytelekbe beiktatta." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, III. 351–352. o., Ányos István családi levéltárából)

3−4. 1437. január 7., Buda. „Zsigmond király előtt Tamás rátóti[120] prépost megjelenvén, bizonyos fáiszi részbirtokok Ányos Mihály és Imre részére lett adományozásába beleegyezik." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, II. 241–242. o., 373–

374. o., a fehérvári kereszteseknek 1438. évben kiadott eredeti átiratából, a fáiszi Ányos István családi levéltárából)

5. 1452. január 25., Buda. „Hunyadi János Magyarország kormányzója[121] fáiszi Ányos Mihálynak hű szolgálataiért Szala megyei Kővágó-Őrs, másképp Nagy-Örsön egy nemesi udvartelket adományoz." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, II. 314−315. o., Ányos István családi levéltárából)
6. 1452. Veszprém. „A veszprémi káptalan előtt Batthyány András és Péter, bizonyos kővágóörsi (ma Felső-Őrs) birtokukat 400 arany forintért Ányos Mihálynak és Györgynek eladják." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, V. 250–253. o. Békássy Károly családi levéltárából)
7. 1456. szeptember 16. Buda. „V. László király[122] megparancsolja Vincze Tamás, Ányos Mihály s a többi őrsi nemeseknek, hogy csak a felső-örsi prépostnak járó tized után szedessék be a kilencedeiket." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, II. 337–338. o., a győri káptalan levéltárából)
8. 1458. július 9. Buda. „I. Mátyás király[123] Ferenc őrsi prépost kértére meghagyja az örsi földesuraknak, hogy csak a tized kivétele után szedjék be a kilencedet." (*Nagy*, *Paur*, *Ráth* és *Véghelyi*, 1864−1873, II. 343–345. o.)

V.
Tanúvallatás idősebb Ányos Ignác ügyében

A tanúvallatás Ányos Ignác (Székesfehérvár, 1733 – Kardosrét, Zirc, 1792), Ányos Ferenc öccse körül forog. A renitens testvér később is sok gondot okozott bátyjának, sőt még leszármazottainak is. Amikor 1743-ban Esterházy Ferenc a birtokot visszaengedte az Ányos György-örökösöknek, Ignác még kiskorú volt, így Ferenc lett a gyámja. Nagykorúvá érvén azonnal követelni kezdte a jussát, 1760-ban pert is indított érte, de végül megegyeztek peren kívül, illetve elismerték a kölcsönös örökösödést. Ferenc halála után azonban az örökösöket hívta perbe, s 1783-ban a királyi tábla ítélete szerint megillette őt a birtok fele. Az év végén végbe is ment az osztozkodás. Az ellenségeskedés azonban még eltartott egy ideig (*Irányi*, 2000, 25−36. o.). A jelen tanúvallomás egy nagyobb per része. A szakirodalom már többször idézett belőle, teljes szövege mind idősebb Ignác és bátyja személyes viszonyáról, mind pedig az esztergári újrakezdés körülményeiről szemléltetően tudósít. Jól érzékelteti azt a folyamatot, ahogy egy szinte teljesen tönkrejutott középnemesi család hatalmas erőfeszítéssel a semmiből közel negyedszázad alatt tudta megteremteni a rangjának megfelelő, kényelmes lakhatási körülményeket, illetve beszerezni azt az életviteli és kulturális tárgyi környezetet, amely révén már reprezentálni tudta társadalmi helyzetét. A dokumentum jelzete: Magyar Országos Levéltár, P 6, az Ányos család levéltára, 3. cs. 1776.

Primus testis providus Andreas Fejér Caupo Kis Esztergáriensis Romano Catholicus, annorum circiter 37 juratus examinatus fassus est ad 1mum nihil, hanem ad 2dum 3tium.[124] A fatens Gyarmaton[125] születtetett, de már huszonkét esztendőktűl fogva mindenkor Kis Esztergáron lakik, és miolta az atyja megholt, azótától fogva maga administrálja[126] a kisesztergári csárdát, valóban jól ismérte Ányos Ignác uramat, inquiri curans[127] uramnak egytestvér öccsét, és hogy már iskoláiban való tanulásit tovább követni nem akarta, ide Esztergárra jött, és itt titulált[128] Ányos Ferenc uram gazdaságra akarta alkalmaztatni, de a fatens, amint jól emlékezik, igen kevés reménység volt felőle, mert csak korhelkodott, ide s tová tekergett, és a fatens édesapjánál is a csárdában gyakorta megfordult, és ottan mindenkor bort kérvén, mely kérésére adtak is neki, de az árát (mivelhogy öccse lévén titulált Ányos Ferenc uramnak) tőle nem merészelték kérni, és arra is

jól emlékezik a fatens, hogy egy korban (midőn Nemzetes Ányos Ignác uram a béresekkel rovásra[129] ivott a följebb említett kisesztergári csárdában) még meg is szidta följebb titulált Ányos Ferenc uramnak hitves társa[130] a Ferencnek édesatyját[131], hogy mér ád az ő rovására, hiszen itthon is elegendő italja vagyon, de ott csak korhelységéből iszik. És hogy pedig valaha egytestvér bátyjának disznait, vagy malacait őrzötte volna Nemzetes Ányos Ignác uram, a fatens arra se nem emlékezik, se soha sem is tapasztalta, hanem azt tudja, hogy néhánykor az malacoknak és sörtvéseknek megteléntésére kifordult Kisesztergárra, és onnand tudja a fatens, mivel az ő édesatyja étette s tartotta a malacokat; és hogy béresképpen szolgált, vagy hogy az béresekkel evett volna, a fatens arra sem emlékezik, noha azon időben az említett Ányos Ignác urammal csaknem egy idejű legény lévén, a háznál gyakorta megfordult, soha sem nem tapasztalta, se pedig vagy magától, vagy valamelyik háznál lévő cselédtűl panaszképpen nem hallotta.

Secundus testis providus Mathias Miller Romano Catholicus, annorum 68 in possessione Esztergár Inclyto Comitatui Weszprimiensi ingremiato adjacenti degens juratus examinatus fassus est ad 1mum.[132] A fatens 1748dik esztendőben született Szent Iván nap[133] táján, jött Esztergárra lakni, és ő volt legelső szállója e deutralis[134] esztergári falunak, azon okbúl jól tudja, hogy titulált Ányos Ferenc uram oly szegény állapattal volt, hogy az nyakában megálló ruhácskáján kívül egyebe nem lévén egy bográcsánál, és az volt mind főzőedénye, mind tála és tányérja, ha mit kaphatott, abban megfőzte, és csak egy hosszú szűrben s telekes bocskorban[135] járt, mint másféle szegén legény. Hogy pedig a pásztorjai a disznók mellől elszöktek, jó ideig csak maga inquiri curans Ányos Ferenc uram őrizte, a fatens jól emlékezik, merthogy sokszor titulált Ányos Ferenc uram Pestre lemenvén, a fatenst állította helyében, és úgy maga is két hétig őrzötte. Azon időben a deutralis esztergári pusztának jövedelme igen csekély volt, mert ha egy esztendő által 30 forintot az egész pusztából bévehetett, tehát fogadj-Isten volt[136], mert mindenfelől elíg[137] erdő lévén, a fa nem volt kapós. A pusztát ily karban, mint mast vagyon, ekképpen állította, hogy az irtogatástúl[138] véres verőtékkel való munkáját s fárodságát nem sajnálta, hanem egyre dolgozott, s irtott, úgyannyira, hogy az kezeit látszotóképpen[139] föltörte a kapa- és fejszenyél. Ez így történvén, egy házat csinált magának, és úgy annakutána emberekkel szállétotta[140] meg lassanként a fönt írt pusztát. De hogy ad 2dum[141] Nemzetes Ányos Ignác uram a disznait urabátyjának titulált Ányos Ferenc uramnak őrzötte volna valaha, csak egy fertályóráig is, arra a fatens se nem emlékezik, se azt nem tapasztalta. Úgy nem különben arra sem emlékezik a fatens, hogy valaha az béresekkel tartotta volna élelmét[142], hanem amije volt titulált Ányos Ferenc uramnak, ő is azt ette, és hogy tanulásit eltekergette, s tovább követni nem akarta. Úgy ad 3tium annakutána följebb titulált Ányos Ferenc uram egytestvér öccsét, Ignácot gazdaságra kívánta alkalmaztatni, és hogy jobb kedve lenne a gazdasághoz, egy pár malacot és egy hold borsó vetést ajándékozott néki, de ezzel sem csinálhatott semmi jó indulatot is a gazdaságra, mert a malacokat és a följebb írt vetést (midőn virágzott) a korcsmárosnak eladta, és az árát megitta, a fatens nyilván tudja, mert a vetést és a malacokat testi szemeivel is látta, hogy pedig eladta légyen, azt onned tudja, mivel ugyanazon korcsmáros dicsekedésképpen a fatensnek (midőn a korcsmán mulatozott) beszéllette.

Super qua per me praevio modo peractae inquisitionis serie praesentes jurium praetitulati Domini Inquiri curantis futuram uberiorem ad cautelam deservituras sigillo et syngrapha propriis communitas extra dedi litteras testimoniales signatum Esztergár die 14a Aprilis 1776.

Franciscus Kovács
Inclytae Regiae Judicariae
Juratus Notarius[143]
Anno 1777.

Anno 1777. die 20a Aprilis, testes praeinserti, coram me statuti authenticati sunt modalitate subinserta.
1mus testis Andreas Fejér, confirmat ex toto collateralem suam fassionem.
2dus testis Mathias Miller, aeque confirmat fassionem suam.
Signatum Pestini, die et anno praenotatis.

Magister Emericus Beöthy
Presentiae Regiae Notarius[144]

VI.
Ányos Antal levele Séllyei Nagy Ignác székesfehérvári püspökhöz

A levélíró Ányos Antalt, Károly fiát, idősebb Ignác unokáját 1794-ben nevezték ki regesztrátornak Veszprém vármegye levéltárába. Ezt a levelét Ányos Pál Veszprémben bekövetkezett halála után egy hónappal írta Séllyei Nagy Ignác (Székesfehérvár, 1733 – Pest, 1789) székesfehérvári püspökhöz, aki, mint a Budára költözött egyetem első kancellárja, már megismerhette Ányos Pált, majd látván fehérvári tanári működését és költői tehetségét, megbízta őt egy katolikus gyülekezeti énekeskönyv megszerkesztésével. A kötet a költő-szerkesztő halála után jelent meg, neve nélkül.[145] Pálóczi Horváth Ádám Ányos Pál veszprémi halálos ágyánál szerzett tapasztalatai szerint a súlyos kínok közt szenvedő beteg sem rokonaitól, sem egyházi elöljárójától nem tudott elbúcsúzni, mert a költő-baráton kívül senki sem látogatta meg (*Jankovics*, 2011, 241–253. o.). A levél lelőhelye: Székesfehérvár, Püspöki Levéltár, Séllyei Nagy Ignác püspök iratai.

Méltóságos Püspök, Kegyelmes Uram!

Fölséges Kamara által rendeltetvén Vásárhelyi[146] Hegyen két helyen lévő Uraság szőlejének cum omni immunitatione[147] leendő eladása, most folyó holnapnak 18dik napja idéztetett tartandó Licitatióra. Az egyik Szeremlei szőlőnek[148] neveztetik, abban nagy présház és nagy pince vagyon, a másik éppen szomszédságomban helyheztetik, és ebben semmi épület nincsen. Ezen szomszédságomban lévő szőlőnek megvételére nagy kedvem volna, várhatván jövendőbéli szép hasznomat. Nagyságára ugyan nem hasonló a szeremlei szőlőhez, mert az nagy plágát[149] foglal magában, de termésének qualitására nízve nem alább való, és némely esztendőben a mustját az Hajdani Uraság is jobbnak tartotta. Jelentettem volna magamat az itt való Tekéntetes Káptalannál, de mivel bizonyossan tudom, hogy ollyas fundationalis[150] pínz mostanság nincsen elocálandó[151], folyamodom Excellentiádhoz, alázatosan könyörögvén, ezer tallérokkal, melyeket azon szőlő megér, kegyesen succurálni[152] méltóztassék, securitásul[153] lészen Excellenciádnak ezen szőlő és egyéb javaim, én négy vagy öt esztendők alatt, az Úr Istennek áldása után, annak termésébűl nagyobb részben azon capitalisnak deputatióját remélhetem. Főképpen ha Excellentiád per partes[154] kegyesen fölvenni méltóztatik, és ha első esztendőben annak fizetendő interessétűl Excellentiád kegyessége által fölszabadíttatom. Úgy tartom, most mindjárást a pínznek letétele nem fog kívántatni, ha Excellentiád írásbéli affidatióját[155] azok előtt, azholy szükséges, megmutathatom, szüret után is föl fogják venni. Könyörgök ahhozképest Excellentiádnak, ezen jövendőbéli hasznomra szolgáló alázatos kérésemet teljesíteni méltóztassék Excellentiád, és ezen esztendőben szükségessé Excellentiádnak új somlyai must, Excellentiád parancsolatjátúl várok, mely ebbéli alázatos

instantiám végett ha személyem szerént való udvarlásomat Excellentiád kivánja, azonnal udvarlok. Várván ohajtva Excellentiád kegyes resolutióját, szentelt kezeinek csókolásával tapasztalt kegyességében ajánlott örökös veneratióval maradok

Excellentiádnak

alázatos szolgája
Ányos Antal

Veszprimii 5a 8bris 1784.

VII.
Krajnik László viselt dolgai

Krajnik Lászlónak valószínűleg akaratlanul is igen jelentős, ám negatív szerep jutott Ányos Pál hírnevének alakulásában. Pedig Ányos a legközelebbi, mondhatni bizalmas barátai között tartotta számon a fiatal katonatisztet. Mind hozzá írt verse, mind pedig neki címzett levele nyíltan burkolt erotikus utalásokat tartalmaz, s főleg az utóbbi – a szöveg teljes félreértése miatt: igaztalanul – váltotta ki Kazinczy Ferenc felháborodását. Krajnik László testvére, József, abaúji táblabíró volt Kazinczy húgának, Klárának férje. Így a széphalmi költő-fejdelem személyesen ismerte őt, sőt az Ányos-kézirathoz is a fivérek nyomán jutott. Ányos levelének pajtáskodó-évődő hangja miatt – amellyel pesti barátját a Nyitrából oda látogató fiatal lányok kalauzolására kéri fel – Kazinczy neheztelt, úgy tűnik, mind a szerzőre, mind a címzettre. „Ányósnak levelét, ha pap nem volt volna is, nem kellene s nem lehetne kiadni. Gaz erkölcstelenség van benne. Egy mátka, egy becsületes, tiszteletes ház gyermeke Pestre méne, s ez a paulinocska oktatást ád a vad szerelmekhez szokott katonának, mint szédítse el a leányt. Ha a levél kezembe akad, magadnak, s általad mindazoknak, akik bírni akarják, általadom, de ne engedjük azt sajtó alá jutni" – írta a levél kiadásának lehetőségéről érdeklődő Toldy (akkor még Schedel) Ferencnek. Már a levelet először közlő Császár Elemér is észrevette, hogy Ányos nem elcsábíttatni, hanem barátja által szórakoztatni akarta a felvidéki úrilányokat, a nagyváros látványosságait, életformájának másságát akarta bemutattatni. Az alábbi dokumentumokkal Krajnik hadnagy jelleméről, önbíráskodásra hajlamos természetéről, a jogkövetést figyelmen kívül hagyó, túlzó nemesi öntudatáról szerezhetünk az Ányos-jellemzést kiegészítő adalékokat (*Jankovics* és *Schiller*, 2008, 126., 157., 220., 235–237. o.).Ha érthető is bosszankodása afölött, hogy Bárczay András majorságot telepített Krajnikék udvara tövébe, az eljárása nehezen helyeselhető. Bár lehet, hogy az újnemest lenéző régi nemes elleni lázadása is fellelhető akciója „szerző okai" közt, ugyanis nagyjából a Krajnik család nemesítése idején írta Apor Péter (1903, I. 51. o.) *Onographia* című „névtani dolgozatában":

Megint kik idegen nyelven hívattatnak,
Idegen tisztségről s névvel mondattatnak,
Külső országból kezdete azoknak
Vagyon, nem fiai igaz magyaroknak.

Ilyen Boér, Geréb, Ficsor, Henter, Jani,
Dobra, Maurer, Trauzner, Szeleczki, Jabroczki,
Fridrik, Pelnitz, Lentulus, Krajnik és Dusárdi,
Számtalan sok lits, fits, iczki, ficzki, loczki.

A dokumentumok lelőhelye: Magyar Országos Levéltár, P 535, a Patai család levéltára, 22. cs., XVIII. fasc. 21. nr. 29., illetve az Inquisitio super defectione sepimenti Curiae Andreae Bárczai per Ladislaus Krajnyik címzésű vallatás ugyanott, nr. 29.

Az Abaúj vármegyei bíróság nevében 1776. augusztus 13-án Göncruszkán keltezett levelében az alábbiakról értesítette göncruszkai rezidenciáján[156] Máriássy Máriát, idősebb Krajnyik Sándor özvegyét Alth János és Péchy Antal szolgabíró és esküdt:

„[…] Tekéntetes Nagy jó Asszonyunk! Tekintetes Nemzetes és Vitézlő Bárczay Bárczay András úr, ezen Tekéntetes Nagyságos Abaújvármegye generalis exmissiójának[157] ereje mellett általunk a Nagyasszonyt törvényesen admoneáltatja[158] az iránt: Hogy tudniillik, a közelebb elmúlt 1775dik esztendőben febrárius havának 11. napja táján a Nagyasszonynak osztatlan[159] fia, Tekintetes Hadnagy Krajnik László úr, maga mellé vett feles és fegyveres emberekkel a titulált Admoneri curáns[160] úrnak Gönc-Ruszkai helységben lévő udvarháza előtt, napkelet felé fekvő s békerített kertjének felső oldalán lévő sövényét erőszakkal s maga hatalmával levágattatván, azon törvénytelen cselekedetnek a Nagyasszony inhaereál-é[161], vagy sem? És a mind a kerítésben, mind a kert haszonvehetésében okozott kárát megtéríteni kivánja-é? Magát meghatározni[162], és iránta válaszolni ne terheltessék. Ha a Nagyasszony azon kárnak megtérítésétül idegen lészen, melynek reménsége alatt esztendei vidualis prorogatiójának terminusa[163] alatt a titulált admoneri curáns úr ez ideig várakozott, azon kárnak orvoslását és törvényes revindicatióját[164] minden accessoriumokkal[165] együtt magának reserválja[166] és az atyafiságos jó szomszédságnak megsértődésének okát titulált Hadnagy urammal együtt a Nagyasszonynak is fogja tulajdonítani. Mely iránt válaszát elvárván maradunk, Göncruszka 13ia augusti 1776. A Tekintetes Nagyasszonynak hivatalbéli igaz szolgái.”

A tekintetes bíróság Felsőmérán 1775. július 5-én meg is tartotta a kerítésszaggató hadnagy ügyében a tanúkihallgatást. A hét tanú vallomásából csupán azokat a részleteket közöljük, amelyek egymástól eltérnek, illetve, még ismeretlen részleteket közölve egymást kiegészítik, s amennyit a nedvességtől megrongált papír elolvasni enged… Kezdjük a kihallgatást in medias res, amikor a tanúnak felteszik a kérdést, hogy:

De eo utrum?[167]

[1mo.] „…a Tanú, hogy Tekéntetes Nemzetes és Vitézlő Bá[rczay Bárczay] András úr legközelebb múlt 1774dik esztendőnek május […] holnapok napjaiban ezen Tekintetes Nemes Abaúj vármegyében Göncruszka nevezetű helységben lévő residentionalis Curiaja [egy] részit bekeríttetvén, abban egész tavaly nyáron az titulált [úr] majorságbeli borjait legeltette, és akképpen békességesen használta minden ellenkezés nélkül, mégis, mindazonáltal

[2do.] Folyó 1775dik esztendőben februárius havának 11. napja [tájban Tekinte]tes Nemes Nagyságos Gróf s Generális Pálffy János ő[nagysága] Regementjében lévő Hadnagy Krajnik László uram hatalmasan […] menvén egynehány emberekkel, és jelesül nemesekkel-é vagy parasztokkal; nevezetesen vallja meg, az északi oldalát azon kúriabeli kerítésnek levágatta és semmivé tetette, mely hatalmaskodást minémű készületekkel vitte véghez, circumstantialiter[168] vallja meg. Mely által

3tio. Hány forintig való kárt okozott titulált Bárczay András úrnak, azt is […] hiti alatt vallja meg.”[169]

Az első tanú, Máriássy Mária asszony, néhai idősebb Krajnik Sándor özvegyének göncruszkai szolgája, a körülbelül 36 éves Iván Ferenc elmondja: bizonyosan tudja, hogy Bárczay András a mondott (1774) időben göncruszkai kúriája napkeleti részét bekeríttette, ott tartotta majorságbeli borjait és néha lovait is elengedve szabadon ott legeltette, hogy mások állatai azokban kárt ne tegyenek, a területet lakat alatt tartotta. Midőn e tanú idősebb

Krajnik Sándor úr több emberével folyó év februáriusában, „vagyis farsang utólja felé úr dolgán[170] lett volna, […] ugyan titulált úrnak édes fia, tekéntetes Pálfianum Regement Hadnagy Krajnik László uram parancsolta e tanúnak és több társainak, nevezetesen a gazdának, Gyurkának, nemkülönben három béresnek, úgymint Fekete Istvánnak, Brnicza Jánosnak és Majoros Mihálynak, ismét Urbán János jobbágynak és egy legénynek, aki ekkor egy kis ideig kocsisa volt titulált Krajnik Uraknak, hogy utána mennének fejszékkel. Ezen parancsolat szerint kimentek Hadnagy Krajnik László urammal titulált Bárczay András úr felül megírt residentionaria beli részének kerítéséhez, melynek vágását parancsolta [meg] Krajnik László uram, de közülünk egyik sem fogott hozzá, valameddig maga belé nem vágott; ez meglévén, az napk[eletre nyí]ló kapucskánál elkezdvén a sövénynek vágását, az ész[aki sö]vénnyel együtt levágatta egészlen a napnyugoti szegelet[…]ra, hogy annak többé hasznát nem lehetett venni, mivel […] lévő hasogatott karókat nem a föld színén, hanem […] két lábnyira vágatta le, azt azonnal ki is dűttette és han[…] maga is, titulált Krajnik László uram, segített. Ad [3tium ke]veset ért az ilyen becsnek állapotjához, még is mindazon […di] alatt így gondolja, hogy a levágatott sövény, minthogy […]rúl vala hozzá való karó és vessző, megérhetett harminc[…] pedig amiat hasznát nem veheti a kertnek az titulált […lega]lább húsz-harminc forintig való kárt vallott, mivel csak […] vagy káposztával beültette volna is, könnyen kivehette [volna] inquiráltató úr azon pénzt.

A második tanú, Urbán János, az említett Asszony 26 év körüli göncruszkai jobbágyának vallomása az 1–2. kérdésre megegyezik az első tanúéval. Vallomásának vége tartalmaz új momentumokat: a hatalmaskodás idején otthon tartózkodott ifjabb Krajnik Sándor és József is, ezt korábban saját szemével látta. Az azóta elhunyt idősebb Krajnik Sándor pedig akkor fekvő beteg volt. A harmadik, a kárt illető kérdésre ezt válaszolta: hitére vallja, hogy a titulált Krajnik urak a „kérdésben feltett sövénynek levágásával legalább hatvan-hetven forint ára kárt okoztak sokszor titulált inquiráltató úrnak”.

A harmadik kikérdezett, Tóth Tamás göncruszkai lakos körülbelül 24 éves felesége, Jamniczky Erzsébet vallotta, hogy ő a szóbanforgó kert szomszédságában lakván, közelről szemlélte a fejleményeket. Báróczy András a fentebbiek szerint valóban bekerítette az állatai számára a kert jelzett részét, de „abban senki legkisebb ellenkezést nem tévén”, szabadon használta és bírta, mindaddig, amíg újra „nyári hasznát lehet venni”. Farsang vége felé saját szemével látta, hogy Krajnik László hét emberrel fejszékkel kijött, köztük a József nevű kocsissal. Nem kezdték el addig a sövény dúlását, amíg a hadnagy belé nem vágott. S mikor a többiek is nekiestek, „közben titulált Krajnik László úr, az hatalmaskodó ember […] fel-alá sétált, és a levágott sövényt dűtögette s taposta, gyakran tekingetvén az magok kertje felé, mely legközelebb levő szomszédságában vagyon azon levágott sövénynek, egyszer éppen a kert sövényéhez ment, és ott egy kis korig nevetve beszélgetett, de kivel, nem tudja, hanem gondolja, hogy a testvérek közül egyikkel, mivel tudja bizonyosan, hogy akkor mind a […] odahaza voltak, az öreg úr pedig már akkor fekvő beteg volt. Közel levén ezen hatalmaskodáshoz a tanú, jól hallotta, […] Krajnik László úr azon hatalmaskodás alatt formalibus mond […]: Jöjjön a Bárczay András tisztttartója, meg mutatom, ki […]vényt.”

A kár nagyságát faggató harmadik kérdésre e tanú is azt feleli, hogy nem ért a kárbecsléshez. Ezért nem is találgatja az összeget.

A negyedik tanú is nő, Csomó János harminc körüli felesége, Lesószky Erzsébet. Az első kérdésre adott felelete megegyezik a korábban idézett tanúkéval. A sövényvágás körülményeiről azt vallja, hogy a cselekményt „titulált ifjabb Krajnik Sándor úr az udvar kapujánál állván nézte, Krajnik József úr pedig az cselédháznak ablakján szemlélte. Ezt onnat tudja, hogy éppen akkor történt e tanúnak menetele titulált Krajnik urak udvarába.” A előidézett kár megbecslésére ő sem vállalkozik.

A ötödik tanú, a 46 év körüli Tóth Tamás, ugyancsak göncruszkai lakos, a harmadik tanú férje. Vallomása egyezik a korábbiakkal, azzal a különbséggel, hogy a hatalmaskodásban

részt vevőket nem tudja megnevezni, csak annyit tud, hogy heten voltak, Krajnik László vezénylete alatt. Mikor Krajnikék a sövény levágásához kijöttek, közel lévén, jól hallotta, noha nagyothall, hogy Krajnik László a sövény vágatását megparancsolta, de azok addig nem akartak hozzáfogni, míg ő először belé nem vágott. A károsszeget illetően megjegyzi, hogy jó lelkiismerete szerint állítja: azt mind a sövényben esett kártételt miatt, mint pedig azért, mert „a kertnek pusztán kellett maradni, legalább hatvan-hetven forintra" becsüli.

A hatodik tanú Bárczay András 40 év körüli szolgája, Kiss István. Öt éve lakos Göncruszkán, a kerti állapotokat és fejleményeket ugyanúgy adja elő, mint társai. Ő is úgy értesült, hogy senki sem ellenezte korábban a kerítést és a majori jellegű állattartást. Ő is szemével látta, amint Krajnik László a megnevezett emberekkel kiment és „vágatta és dűjtögette a sövényt, maga is dűjtögetni segített Krajnik László uram és rajta taposott a sövényen, hogy mindazonáltal ezen hatalmaskodásnak nagyobb ereje légyen. Látta szemeivel e tanú, hogy puskákkal négy személy készen állott az titulált Krajnik urak szomszéd kertjében, az bodnár-házhoz vonván magokat, egyik közülök volt reguláris katona, aki Hadnagy Krajnik László urammal Kassárúl lejött, másik Tekéntetes Máriássy Mária, Krajnikné Asszonyom igás kocsisa, Szemcsák Is[tván] nevezetű, harmadik Szentmiklósy Károly uram kocs[isa, kit meg]nevezni nem tud, az negyedikre pedig reá nem [emlékezik]. Ezek mindaddig ott állottak, méglen a sövénynek […] tartott. Hanem annak vége lévén kik-ki puskájához […] méglen a kerten által nem mentek szokás szerint [puskájokat] kezekhez vették, hanem a kertbül kimenvén néme[lyek] ruhájok alá dugták, némelyek pedig magokhoz szo[rították, hogy] mások észre ne vegyék, azt is jól látta, hogy azalatt [míg a] hatalmaskodás tartott, ifjabb Krajnik Sándor úr tö[…] kapuban az udvar előtt állott, és végezetével a söveny[…] bement. Mivel ezen hatalmaskodásnak idején t[itulált inqui]ráltató úrnak sem tiszttartója, sem más ollyas em[bere oda]haza nem vala, maga a tanú ment titulált Krajnik urakhoz az elkövetett hatalmasság ellen, amint tudott, protestálni, de erre, mint az titulált Nagyaszszony, úgy Sándor, László és József urak azt felelték, hogy úton-útfélen és a korcsmán is protestálni szabad légyen. Az öreg úr pedig már ekkor nehéz betegen feküdt." A gazdasághoz keveset értve, ő sem tudja a kártételt felbecsülni.

A hetedik tanú, Szombaty Mária, körülbelül 26 éves, P[…] Sámuel felesége. Az első kérdésre azonosak a válaszai, mint tanú-társaiéi. A kertelést egy földesúr sem ellenezte, a titulált inquiráltató a területet „békességesen és háborgatás nélkül" bírta. A sövényt úgy vágatták ki, hogy annak már semmi hasznát nem lehet venni. „Hogy pedig ezen hatalmasságot annál bátrabban véghez vihessék, négy legény, ki vala puskákkal rendelve ezen deutralis[171] kertnek szomszédságában lévő Krajnik urak kertjében lévő budnár-házhoz, akiket látva ugyan tanú az kivágás alatt, de nem tudta, mi végre állottak [ott] mindaddig, valameddig vége lévén ezen hatalmaskodásnak, mind a négyen elejekben lerakott puskájokat a földről [fel]vették, akkor iszonyodott el a tanú, gondolván magában, ha valaki ellenzette volna az sövénynek vágását, [ha]lál nélkül meg nem esett volna, de azok köz[ül senkit nem] tud nevezni, reájok sem ismérhetett távolyra […] kársás (?) szemlélvén őket, hanem azt látta, hogy […]kerten keresztül mentek szokás szerint ket […] puskákat, de amidőn keresztül mentek volna, a [Kraj]nik urak udvarában eldugták fegyvereket úgy, [hogy észre] ne vegyék." A harmadik kérdésre nem tud felelni.

Nostrarum vigore et testimonio Literarum Inq[uisito]rum mediante. Signatum Felső-Mera die 6ta Mensis […]

Inclytae Comitatus Abaújvariensis [S. Judlium]
Johannes Alth

Ejusdem Inclytae Comitatus adjunctus Jurassor
Joannes Fülep

VIII.
Epilógus

Ányos Pál pálos szerzetes és költő hírnevének, művei befogadástörténetének alakulására talán egy száz évvel később élt Ányos Pál, valószínűleg ifjabb Ignác fia, zirci lakos is rányomta bélyegét. A levéltárosoknál mindenképpen, mert bár ezen újabb Ányos Pál levelének dátuma feltűnő helyen, a levél fej-részében, legelső sorként olvasható: „Zirc, 1868. martius 4-én", a kései levéltárrendezők a kronológiával mit sem törődve, az előző század utolsó harmadára osztották be az itt közlendő levelet, s valószínűleg tartalmi és formai okok, és az irodalmi hagyományból vagy hallomásból ismert Ányos-életrajz, vagy a felsőelefánti kolostorból szervezett titkos levelezésének elterjedt híre motiválhatta őket a levél raktári elhelyezésében. Vagy talán azt hitték, nem ismervén Ányos kézírását, hogy a 12 éves költő álcázásból, a kortársak megtévesztéséből, netán játékból datálta egy évszázaddal a jövőbe szerelmeslevelét? Az viszont aligha tagadható, hogy az unokaöcs erősen rájátszott a nagybácsival való névazonosságra.

(A levél a benne említett hólé hatására keletkezett tényleges vízfoltok miatt néhol ma már olvashatatlan szövegének lelőhelye: Magyar Országos levéltár, R 309, 27. cs. 338.)

Zirc, 1868. martius 4-én

Most már hát komolyan
Asszonyok legszebbike!

Én szerencsétlen, én megbukott s megsemmisült utolsó postás! – A küldött levelet Akára[172] szerencsésen el utolsó postáztam,[173] de Imreh […] úrhölgy akkor már onnét elutazott […] miért is János főtisztelendő úr ta[ná]csára azt Zircre visszavinni s ismét Veszprémbe expediálni[174] akartam, mely akarat hogy [te]tté nem valósult, h[át nem] volt más, mint az, hogy paraszt kocsimba a bádog pixis,[175] melyhez e levél [az] iratok közé betéve volt, […] ott isten segítségével 3as [pecséttel] hóval beburkoltan az elolvadásig pihent, mely szerény idylli helyzetéből a pixis egy dudari[176] asszony által az ottani jegyzőhöz – onnét pedig Kosos Miklós szolgabírámhoz hozatott, de 3as pecsét az asszonnyal a levélben pénzt gyaníttatván, az bíz azt szerencsésen fölbontotta – legnagyobb utólagos bocsánatkérésével.

Ebből eléggé kilátni méltóztatik, hogy én ezen egész dologban olyan ártatlan egy birka, vagy akarám mondani, bárány vagyok, amilyen csak egy húsvéti lehet.

Gondolkodtam – e veszélyes ügyben egy egész 24 órán keresztül, az éjszakát is beleértve –, de okosabb határozatra vetemedni nem mertem, érezvén magamban az igaz nem mondás iránt szörnyű nagy félénkséget, s nem tetsző visszaborzadást. Azért hát csak, mint mindig, úgy most is az igazmondás legigyenesebb mestersége mellett megmaradtam, pedig egy kis elegáns füllentéssel rövidebben s <tán> az engem nem ismerők előtt tán hitelre méltóbban járhattam volna el.

Tehát mindezekből azon üdvösséges tanúságra jöttem, hogy nekem, mint a figyelés

dolgában már egy kissé rokkant vitéznek, nem tanácsos mindig magammal olyan kis gömbölyű szűk <pix> bádog-pixist hivatalos irattartónak szellős oldalú paraszt kocsimban hordani, hanem ahelyett jó komót bőséges pakktáskát használni.[177]

Asszonyok legszebbikének hűséges és megbízható szolgája: Ányos Pál
akai utolsó postás

Egyébiránt – ha jobbnak látná – az <itt> ide csatolt leveleket égesse el.

Jó hitelem és renumémnak[178] a bájoló szíves anyatermészet harmatgyöngy táplálta gazdag színpompájú ékes virányait a szép kis Ilka kisasszony parányi piskóta lábai elé kérem kegyeskedjék szép sorban egymás mellé lerakni, s láng szeme mélabús ernyői alul egy vagy két résztvevő könnyűt – akarám mondani, vigasztnyújtó mosolyt, részemre – kierőszakolni.

I.

E száj, mely megszóllal,
E szív! – mely rásugall,
E lélek! – mely gondol,
S Ilka, neked hódol.

Szép, bájos Ilka!
Szívem<nek> hű vágya.
Te vagy éltemnek
Ékes koronája.

Jegyzetek

[1] Dolgozatunkhoz köszönettel vett segítséget nyújtott Galavics Géza, Pintér Márta Zsuzsanna, Szentmártoni Szabó Géza és Szörényi László.

[2] *Magyar Hírmondó*, 1791, 234. o.

[3] elismerjük

[4] ónedények elosztása

[5] ónlemez

[6] vízforraló

[7] asztalkendő, szalvéta

[8] asztalterítő, abrosz

[9] külön

[10] damaszt

[11] azaz

[12] lat, lot, loto, Loth, országrészenként és időnként változó, legkisebb súlyegység, ekkor 1,40–1,95 dkg között, itt valószínűleg a pozsonyi lattal mértek, amely 1,74 dkg volt

[13] megméretett

[14] egy forintot (számolnak)

[15] négy forinttól

[16] rokoni

[17] Náni, Anna

[18] ágy, pamlag

[19] intarziás

[20] tormos vagy toromos nyoszola, vendégágy, amelyen az ágynemű magasra van rakva

[21] ón-bevonatú szekrény

[22] 10 forintba beszámítva

[23] viseltes, megkopott

[24] éléskamrában

[25] fiókokra osztott láda, amelyben főleg négyszögletes borosüvegeket szállítottak

[26] kívánságára, kiegészítésére

[27] hasonlóan, ugyancsak

[28] Holicsban gyártott majolika édességes, gyümölcsös tányérokat

[29] matrac

[30] közös akaratból

[31] halovány sárga

[32] rövid, behajlott szarvú szarvasmarha

[33] egy harmadfű (hároméves) herélt bikaborjú

[34] ezért

[35] ugyanabból az alomból, „évjáratból” való; de utalhat a sorshúzással lebonyolított osztozkodás módszerének lényegére is: az osztozás sorshúzással történik, de ha túl nagy értékbeli különbséget hozna a véletlen, azt pénzösszegekkel korrigálják, az egyenlőség és igazságosság érdekében

[36] széles, esetleg nehezen kezelhető, szeszélyes, vagy felfúvódásra hajlamos (?)

[37] vörös szőrű, kurta szarvú ökör vagy tehén

[38] szőke (?)

[39] félig gömbölyű (?), horpadt (?)

[40] vörhenyes

[41] így

[42] melyekért

[43] kevésbé értékes

[44] fajta

[45] félcsipejű

[46] másik

[47] heréletlen

[48] fiatal

[49] elírás Tigris helyett (?)

[50] hordóalkatrészek készítésére alkalmas faanyag

[51] űrmérték, főleg borméréshez kb. 53–54 liter

[52] vegyesen

[53] donga

[54] hat font, funt, termésmennyiséget alapul vevő szőlőmérték a Fertő-vidéken, ugyanakkor súlymérték is, Pfund, libra, országos mérték: 0,38–0,61 kg; a pozsonyi font 0,55 kg volt ekkor

[55] közönségesen szólva

[56] pozsonyi akó: 53,72 l.

[57] aszú

[58] spájzból, éléskamrából

[59] a mai nappal elismerem

[60] E bekezdésnyi szövegrész Ányos Anna férjének, Komáromi Sándornak saját kézaláírású átvételi elismervénye, mely Esztergáron kelt, 1782. december 4-én. A szilvapálinkára utaló utolsó mondat a sorok közé utólag beszorítva.

[61] itt következendő közvetlen örökösei

[62] gyapjúszövettel

[63] képi vagy szoborbéli ábrája

[64] a tatai majolika-gyár terméke

[65] török készítésű asztalterítő

[66] Rötth Klára névadó szentjének képe vagy szobra üvegben

[67] ezüst merőkanál, rajta a hitelesítő próbajeggyel

[68] sötétvörös fényes szövet, esetleg selyem

[69] 64 négyzetre osztott tábla, amelyen két személy tizenkét vagy tizenöt csont- vagy fakarikával játszott; itt intarziás asztalról lehet szó

[70] kis kávéskorsó

[71] porcelán bögre, kis csupor

[72] egyszerű; az íráskép ugyan ezt az olvasatot adja, de lehet, hogy ’pár’-t kell érteni

[73] Coridon: bár az Ányos-életműnek több fontos utalása van a theokritoszi, majd vergiliusi eredetű Corydon–Alexis ifjú pásztor-párra, itt mégsem ennek képi vagy szobrászati megjelenítésére lehet gondolnunk, hanem a magyarba a francia nyelvből átvett *geridon* szóra, amelynek jelentése kb. egy lábon álló, kis kerek asztal, amelyre gyertyatartót vagy virágot szoktak helyezni (*Babos*, 1865).

[74] Ötöskereszt, Jézus öt sebének emlékezetére: egy nagyobb kereszt szögleteiben négy kisebb kereszt. A zarándokok kedvelt emléke Jeruzsálemből.

[75] közülük csak kettő készült keményfából

[76] Az ingóságok felbecsülése, 1783. június 24.

[77] Egyharmadát levonva, marad 20 forint.

[78] becsérték szerint

[79] bécsi-óra, faszekrényes óraszerkezet

[80] Ányos Anna Mária, Komáromy Sándor felesége.

[81] az egy főnek járó összeg 117 forint 10 krajcár

[82] az egyenleg

[83] http://archivum.piar.hu/batthyany/familia-nevt

[84] Az Abaúj-Torna vármegyei helység nevét nem sikerült azonosítani, az oklevél-lista többi másolatában Ozzoizza, Oszoizza, Ozoizza alakban fordul elő.

[85] Fintafölde vagy Persendorf, Úrszabadiban, Veszprémben.

[86] Sümeg vármegyében nem sikerült ilyen nevű helységet azonosítani. A másolatokban előforduló névalakok: Egyhaszassamul, Egi hizassamul.

[87] I. (Nagy) Lajos király (uralkodott 1342–1382), az adományozott falu névalakjai: Juras, Jwras, Jutas. A Veszprémhez közeli település nevének romlott alakját javítottuk.

[88] Gara Miklós 1386-ig volt Magyarország palatinusa.

[89] királyi beleegyezés, jóváhagyás

[90] illeti, érinti

[91] Lovas Veszprém megyei, Kővágóörs ma Zala megyéhez tartozó falu.

[92] Hazai Okmánytár, III. 251–253.

[93] Zsigmond brandenburgi őrgrófot Himházi Benedek veszprémi püspök 1378. márc. 31-én Székesfehér-

várott koronázta királlyá, s haláláig, 1437. december 9-ig uralkodott. 1433-tól német-római császár is volt.

[94] A másolatokban szereplő névalakok: Szanthafeld, Szanthaföld, Sancsafeöld.

[95] várnagy

[96] Kishidegkút és Nagyhidegkút a 20. század húszas éveiben egyesült Veszprémhidegkút néven.

[97] Vesd össze az alábbi jegyzettel.

[98] Polgáróc vagy az egyik másolatban olvasható Polgároca helynevet nem tudtuk azonosítani.

[99] Azonos lehet a 18. tétel Borlát nevű malmával?

[100] A Vasvármegyei Alsómesteri és Felsőmesteri 1935-ben egyesült Mesteri néven.

[101] Az I. Mátyás (uralkodott 1458–1490) által adományozott jószág, Borbonak nevét nem sikerült azonosítani, az egyik másolatban Borbonalj áll.

[102] A család a faiszi mellett a vámosi előnevet is használta Vámos (Nemesvámos) Veszprém megyei települése okán.

[103] perbehívó levél, idézés

[104] sümegi várnagynak

[105] Mecsérszentgyörgy, Mecsér; Príni vagy Perényi Imre 1504 és 1519 között töltötte be a nádori tisztet.

[106] tanusítja

[107] Babócsa, Somogy vármegyei helység, a névalakot javítottuk a másolatok alapján: Babota, Bobocha, Babocha, Babocsa.

[108] a javak szerzője

[109] II. Lajos király (uralkodott 1516–1526) a mohácsi vész évében íratta ezt a mentelmi levelet Tokos Ferencnek.

[110] Információhiány miatt nem tudtuk azonosítani, melyik Újvárról van szó.

[111] Nádasdi Tamás 1542-től töltötte be az országbíró hivatalát, 1554-től pedig a nádorit, az általa adott irat vagy behívólevél, vagy adománylevél volt.

[112] Zsigmond császár ügyvédi irata valószínűleg a korábbi eredetű okirat másolata vagy későbbi megerősítése lehetett, mivel az uralkodó 1437. december 9-én elhunyt.

[113] Nagytilaj, Vas megye.

[114] külön-külön

[115] Az oklevelekről készített jegyzék időrendbe rakásakor nekünk csak 39 különálló darabra rúgott számuk.

[116] követelhessen

[117] elismervényt, kezeslevelet

[118] Kelt Rohonc várában, 1642. június 11-én.

[119] Hasonló típusú biztosító irat olvasható az átvételi jegyzék egy másik példányán is, amely az évszámok előtt sorszámot is tartalmaz, s amely csak néhány, nem túl jelentős szó, illetve szórend megváltoztatásával jó kontroll-anyagnak mutatkozik, főleg a helynevek kiolvasásánál és azonosításánál, s a sorszámnevek valóban 41-et mutatnak, de úgy, hogy tartalmi különbséget nem mutatnak az általunk sorrendbe tett és itt közölt listával. Itt az alábbi kezességre vonatkozó szöveg áll: „Én, Fayszy Anios Sandor vettem ki Gróf Battiani Adam uram Őnagyságátul az Aniosokra néző Jószág Leveleket, úgymint numero 43 [ne feledjük, a tételesen beszámozott lajstrom 41 darabról tudósít!]. Ha penig valaki mely atyámfia keresné Őnagyságátul ez leveleket, az Aniosok közül, én felelek meg Őnagysága képében, hogy ha azután keresné valamel Anios az Aniosok Leveleit, ez levelemmel mentse meg Őnagysága magát.” E szövegnek megvan fogalmazvány-változata is, amely kihúzásokkal és betoldásokkal és némi eltéréssel ekként olvasható: „Én Fayszi Anios Sandor <vettem ki> Gróf Battiani Adam uram Őnagyságátul vettem ki az Aniosokra néző Jószág Levele<ke>it úgymint numero 43. szamot ki, az Anius s azon kivöl <valo> valókat is. Ha penig valaki, mely atyámfiai keresné Őnagyságátul ez Leveleket, az Aniosok küzül, én felelek meg Őnagysága képében, hogy ha azután keresné valamely Anios az Aniosok leveleit, ez levelemmel mentse meg Őnagysága magát.”

De hogy mennyire érzékeny műfaj volt az ilyen reverzális, s mennyire körültekintően kellett a helyzetet pontosan lefedő jogi biztonságot nyelvileg is megteremteni, íme a még mindig kihúzásokat és betoldásokat, a szöveg alakulását mutató leghosszabb változat: „Én, Fayszi Anios Sandor, adom ez levelemet és quitantiamat [!] *hogy en* Groff Batytyani Adam uramtul Őnagyságátul vettem ki az Anisakra nézendő <Joszagokra valo> Joszag levelekeit, melyek Őnagyságánál voltak, alkolmas időtől fogvást, úgymint szám szerént numero 43., ki az anus[!], s ki azonkivöl valok<is> voltanak is. Ha penig ennekutána valamely atyámfia *az Aniosok közül, vagy más, valamely atyánkfi* Őnagyságától az leveleket kérni vagy más módon keresni akarná, hát én s az én megmaradékim feleljenek meg Őnagysága képében, hogy ha azután az aniosak leveleit keresné, ha penig Őnagyságát vagy megmaradékit Őnagyságának én vagy az én megmaradékim, mivel két ágon valók, meg nem oltalmazhatnak <obligaliak> kötjök arra magonkat, hogy ha kívántatik, az leveleket viszsza adjok, hogy annak adatassék, azkit illet, ha penig ezt meg nem állanák, az végezésönket, ez levelönk és quitantianknak erejével minden törvénybeli és prókátori remediomok és exceptiok ellen Ezer Aranyot vagy annyi érő jószágot az magyar korona alatt vehessen Őnagysága, és még utan [ma]radéki *s minden atyámfia terheket is magamra vévén <hogy> én rajtam és két ágon levő <meg>maradékimon egy jámbor szolgája <alla> altal, melynek nagyobb bizonságára magam szabad akaratjából adom ez levelemet kezem írásával és pöcsétemmel megerősítetvén.”

Az egyik példány előzéklapján a korabeli Batthány-levéltár kezelőjének jelzete: ”No. 17–48. ad Anyosiana. Quietantia Anyosiana super rehabitis literis eandem familiam concernentibus. Anno 1642.” Majd, más kézzel:

„Anios Sandornak az minemű Donatiókat adtunk, és micsoda királyok idét [idején] költ, s mi is micsoda levelet kívántunk tőle, azokrul való írások.” Ugyanezzel a kézzel írt, ám utólag áthúzott szöveg: <Az minemű levelek szegény Komjenik Istvántul maradtak, azoknak extractusa. Ezeket mind Vamos Istvánnak adták ismét. Herkovitsnak micsoda levelei vadnak Budornal, Palatinus Uram azki leveleket irt az esztergami út felől, Spathai Márton is mint írt ugyan azon útrul, Eördögh Istvánnak, Sohonnai Istvánnak írt levelek párja, az török hírekrül Palfi Palnak két rendbeli levele az nedóltzcsei harmincadra az adósságrul. Palatinusnak minemű hírt hozott Csontos Márton három rendbeli török levél valami rabok szabadulása felől.> – Vagyis a palliumot korábban más levelek tartására használták, mert az „Anyosiána”-anyaghoz láthatólag semmi köze nincsen.

Egy, szintén a tételek sorszámával ellátott, más kézzel írt példányon ez áll: „1642. die 11. Junij, Anios Sandor quitantiaja [!] az levelek megadásomról.”

[120] Gyulafirátót, Veszprém megye

[121] Hunyadi János 1446 és 1452 között töltötte be a „Magyarország kormányzója” tisztet.

[122] V. László király (ur.1444–1457)

[123] Az új király, I. Mátyás adminisztrációja megerősíti az előző iratot.

[124] A jogi állásáról kellően kioktatott és megesketett első tanú Fejér András kocsmáros, kisesztergári lakos, római katolikus vallású, 37 év körüli, az első kérdésről semmit nem tud mondani, a másodikról és a harmadikról az alábbiakat vallja.

[125] Gyarmat, Győr vármegye

[126] vezeti, irányítja

[127] az eljárást kérő

[128] megnevezett

[129] hitelbe

[130] Rőtth Klára

[131] Ferenc és Ignác apja: Ányos György (Győr, 1677–Székesfehérvár, 1734), Esterházy Ferenc, Fejér megye főispánjának bizalmi embere. Felesége Leitnecker Ilona, esküvőjüket 1709. jún. 27-én tartották Székesfehérvárott.

[132] A második, a jogi állásról kellően kioktatott és felesketett tanú a 68 éves Miller Mátyás, római katolikus, a szomszédos tekintetes Veszprém vármegye által bekebelezett Esztergár lakosa az első kérdésben vallja

[133] Június 24.

[134] az első betelepült ebbe a vallatás tárgyát képező faluba

[135] bocskorfajta: telek nevű szíjjal lábra fűzött

[136] az már kedvező eredmény volt

[137] elég

[138] erdőirtástól

[139] láthatóképpen

[140] telepítette be

[141] ami a második kérdést illeti

[142] hogy a béresekkel együtt evett volna

[143] Ennek az általam a fentebbi módon levezetett vizsgálatnak a során a fentebb címzett, vizsgálatot kérő uraságnak jövendőbeli bővebb elővigyázat céljára szolgálható okmányt, amelyet saját pecsétemmel és aláírásommal megerősítetten, kiadtam és aláírtam Esztergáron, 1776. április 14-én.

[144] 1777. április 20-án a beidézett, elibém állított és azonosított tanúk a hiteles eljárás szerint:

Első tanú, Fejér András mindenben megerősíti vallomásának állításait.

Második tanú, Miller Mátyás hasonlóan megerősíti vallomását.

Kiadva Pesten, a jelzett évben és napon.

[145] Erről lásd Sz. Nagy László tanulmányát.

[146] Somlóvásárhely, 1775-ben Nagy-Vásárhely, Veszprém vm.

[147] minden mentességtételével együtt

[148] Szeremlei szőlő. Feltehetőleg a napjainkban is híres borász-család, Szeremleyek egyik elődének Somló-hegyi szőlőjéről van szó.

[149] tiltott területet

[150] alapításra szánt

[151] kihelyezendő

[152] segíteni

[153] biztosítékul

[154] részletfizetést

[155] biztosítékát

[156] lakóhelyén, kúriájában

[157] általános felhatalmazású kiküldetése

[158] figyelmezteti, felszólítja

[159] közös háztartásban élő

[160] kivizsgálás-kérő

[161] egyetértésével történt-e

[162] elhatározni

[163] özvegyi állapotának perhalasztó időpontja

[164] védelmezését

[165] annak minden fejleményével

[166] tartja fenn

[167] Mit tud arról, hogy…

[168] körültekintően, a körülményeket figyelembe véve

[169] Az okozott kárt vagy nem tudták a tanúk megbecsülni, vagy pártállástól függően becsülték alul illetve felül, a hivatalos kárbecslés a kerítés pótlására és a várható terménykiesésre kicsivel 48 Rajnai forint feletti összeget állapított meg.

[170] roboton

[171] vizsgálatban levő

[172] Aka, Veszprém vármegye, zirci járás

[173] A kor postai rendje szerint az utolsó település, ahol még postahivatal volt, s onnan vagy elküldték a távolabbi helyekre, ahova már nem járt a posta sem, a leveleket ismerősök által, vagy pedig az emberek bementek az utolsó postahivatalba, ahol a 'poste restante', vagyis a postán a címzettre várakozó, a postán átadott küldeményért elment a levelet váró, aki erről értesítést kapott.

[174] indítani

[175] bádog tok

[176] Dudar, Veszprém megye, zirci járás

[177] vállszíjas csomaghordó táskát

[178] renomémnak, jó híremnek

Irodalomjegyzék

Apor Péter (1903): *Br. Apor Péter verses művei és levelei (1676–1752)*. I–II.. Budapest.

Babos Kálmán (1865): *Közhasznú magyarázó szótár. A magyar irodalmi művekben, magán és hivatalos iratokban, hírlapokban, folyóiratokban és társalgási nyelvben gyakrabban előforduló szavak megértésére és helyes kiejtésére.* Heckenast Gusztáv, Pest.

Irányi László (2000): *Nagyesztergár a XVIII. században.* Nagyesztergári Német Kisebbségi Önkormányzat.

Jankovics József és Schiller Erzsébet (é. n. [2008], szerk.) *„Higgy, remélj, szeress". Ányos Pál versei, szépprózai írásai és levelei.* Vár Ucca Műhely, Veszprém.

Jankovics József (2011): Pálóczi Horváth Ádám verse Ányos Pál haláláról. In: Csörsz

Rumen István és Hegedüs Béla (szerk.): *Magyar Arión: Tanulmányok Pálóczi Horváth Ádám műveiről.* Budapest. http://rec.iti.mta.hu/rec.iti/Members/szerk/pha/magyar-arion

Kazinczy Ferenc (1890): *Levelezése.* I. Budapest.

Nagy Imre, Paur Iván, Ráth Károly és Véghelyi Dezső (1864–1873, szerk.): *Hazai Okmánytár*. I–V. Győr.